

SZAUDER JÓZSEF

A CAMPO DE' FIORI SZÁZÉVES PIACÁN

A Campo de' Fiori a mindennapos nagypiac tere. Minden reggel felépítik — deszkából, ponyvából — az üzleteket, sátrakat, s minden délután kettő körül lebontják, elszállítják. Délelőtt a piac lármája, nyüzsgése tölti be, melynek megvan a maga mindennapos kis történelme, crescendója, fortéja, diminuendója. A korán szedett saláták, finom zöldség mellett még ásitóznak az árusok, többnyire nők, és csöndesek, amikor a gyümölcs-halmok váltakozó színei fölött ütemesen kiabálni kezdenek a kofák és a nagyhangú férfiárusok, de hamar túlharsogja őket a „capate, donne, capate” ordítás, mely a rőfösökből, a pulóverek, blúzok, farmernadrágok, harisnyák felől szakad ki, aztán, dél felé, minden láрма egybeolvad, csak a halak szúró szaga döfi át ezt a szimfóniát — de a salátások jó része már eltávozott, a gyümölcsösök is kezdik összerakni a maradékot, s bontani a sátrakat, keresztrudak imbolyognak, mint a hánykódó hajón, ponyvák hullanak le, mint vitorlák, targoncák, triciklik, kisautók hullámszanak a tömegben, mely maga is lefolyik a kis utcákon, a tér kiürül, vége az első felvonásnak, a gumifecskendőkől ömlő víz lemossa a színpadról a szereplők összes szemetét, aztán minden csöndes lesz, ebéd utáni álmát alussza a tér. Csak a halak, rákok, polipok emléke érzékelhető még a levegőben, s csak a virágos állványok virítanak szemközt a szoborral, a Campo-ból, e lebontott „tábor”-ból fennmaradt *Fiori*-virágok.

Délután három felé, megint csak csöndesen, kezdődik a második felvonás. Ha az előbbi a piac vagy a munka volt, ez a második a művészet, a játék. Néhány gyerkőc jelenik meg, futkároznak, bicikliznek a teljesen tiszta téren, spriccelik; dögönyöz-
zik egymást, konzervdobozt, flaskót rugdálnak előre s hátra. Amikor mindez már kellőképp egybevegyült, a crescendóról hat-nyolc fiatalember lármás futballjátéka gondoskodik. A fortéig, amikor is Giordano Bruno háta mögött, a tér túlsó felén, felvonul az erőművész. Vaskos, tömzsi, rózsás arcú fiatal férfi, szicíliai, így keresi a kenyerét. Szerinte egy százkilós követ úgy, ahogy ő, senki sem tud felemelni Rómában. Tőle magától hallottam, Mészáros Dezső Munkácsy-díjas szobrászunk mutatott be neki. Felvonulása a forte, produkciója a fortissimo e második felvonásban, száz-egynéhányan is körülállják, miközben lemeztelenít felsőtestét, megmutogatva izmait, kérkedve erejével, beszélve jól elhelyezett csattanókkal önmagáról, majd a fel-felharsanó nevetésre mindjárt tányérozni kezd, megteremtve a közkedély és magánérdek minden produkcióhoz szükséges egyensúlyát. Azután visszaballag a szobor talapzatához, feláll rá, s kiszemelve azokat, akiktől pénzt kapott, a mecénásoknak kijáró tisztelettel, de komikusan, ironikusan köszönti s magasztatja őket, s miközben röhög a tömeg, felemeli a hangját, nagyokat rikoltoz s gyorsan kinyomja a nagy követ, s máris köszöni az ovációt. Majd megint tányérozás következik, s újabb tréfák, szóváltások támadnak nagy, durva röhejek közben — így zajlik le a tér nyári mindennapjának második felvonása, e tipikus commedia dell'arte, alkonnyatig, amikor is véget ér, a sötétben nem lehet kövemelő erőművészetet játszani, a fizetőképes bámulót sem lehet szemmel tartani, nem is beszélve a fintorokról, gesztusokról, melyek mind látnivalók. Este, sötétben csak a tűznyelők, tűzokádónak megy jól az üzlet, de azt a Piazza Navonán úzi egy majomszerűen szőrös idősebb férfi (nappal kardot nyel).

Most csak kis intermezzo választja el a második felvonást, a művészetét a harmadiktól, a politikáétól. A négyüléseket, a pártnapokat, a demonstrációkat csak estére, munkaidő utánra tehetik a munkába járók. Ezeknek a szabadtéri agítációnak, szónoklatoknak a vitáknak a hallgatósága természetesen nem is az a „léha tömeg” — így mondták egyszer nekem —, amelyik munkaidőben, fényes nappal henyélve gyönyörködik a művészet látványosságában. A szónokok gyakran Bruno szobrának talapzatáról, máskor kis dobogóról, tribünféléről beszélnek, a tér közepén, kissé távol az erőművész hült helyétől. Hangosan s gyorsan kiabálnak, természetesen mikrofonba, a tömeg nagy csendben hallgatja őket, aztán egyszerre tör ki jelszavakban, helyeslésben, esetleg füttykoncertben (de Cohn-Bendit-t egyszer meg

is verték itt). Ennek a felvonásnak is megvan a maga crescendója és fortissimója, csak gyorsabban zajlik le, mint az előbbi mutatvány. Hallottam előadást a válásról, az egyetemi reformról, a külpolitikáról, a kormányválságról, s hallgatták a kivényelt rendőrök is, fekete uniformisban, belevegylve a sötétbe, ahogy a házfalak mentén álldogáltak. Legfelül Giordano Bruno szobrának erős, komor plasztikája, alatta vagy vele szemben a szónok, a szónok alatt a tér kissé emelt, domborodó közepén a hallgatóság, legalul, a tér szélén a pár szakasznyi rendőr. A szónokok többnyire onnan beszélnek, ahol a mézsárosok standja áll délelőtt, a hallgatóság a zöldség és gyümölcs, valamint a vágott baromfi helyét foglalja el, a rendőrök a trógerékét.

KÉP „AZ ELSŐ FELVONÁS”-BÓL

„A HATALMAS, BIZARRUL ROMSZERŰ, ÖSSZEVISSZA LEHASADOZOTT PALOTA” A SZOBOR MÖGÖTT

Aztán szétozlanak, s a Campo mindennapja szinte észrevétlenül megy át a negyedik felvonásba, mely már az utolsó. Az eróművész Bruno szobrán túl produkálta magát, a politikus a szobron innen, a nagyvilág pedig még tovább húzódik a térnek ezen a felén, a lezáró házfalig, a La Carbonara étteremig. A térre kirakott s szépen terített, jól megvilágított asztalokat egy ovális medencéjű szökőkút határolja el a tér nagyobbik felétől. A térnek ez a nyári esteiken elkülönülni látszó részlete a legfényesebb ilyenkor, s az asztalok fölött gyakoribb az angol, a német szó, mint az olasz, folyik az eleven csevegés, miközben túldoldalt a hatalmas, bizarrul romszerű, összevissza lehasadozott palotának legtetetjén, vagy nyolc emelet magasságban, úgy ég egy ablak mögött az erős, magányos kék fény, mint valami világítótoronyban.

Pár óra még, s a félretolt asztalok, székek helyén a hajnali zöldségesek állítják fel megint sátraikat, egy gumikesztyűs fiatalasszony úgy babrál az endivia, cikória és fejes saláta halmokon, mintha ébresztgetné őket, s kezdődik minden előlről, a piac, a játék, a politika, a nagyvilág felvonásaiban megkomponált mindennapi színjáték.

Minden római tér mindennapjának megvan a története, színjátéka. De egyiké sem oly gazdag s oly finoman rendezett, mint a nyári Campo de' Fiori. E különös

A LA CARBONARA ELŐTTI „NAGYVILÁGI” RÉSZ; RÁLÁTÁS A CANCELLERIÁRA

VÉGE „AZ ELSŐ FELVONÁSNAK”

(Szauder Józsefné felvételei.)

szépségét az idő és a tér kedvező összetalálkozásának köszönheti, a történelmi időnek és annak a térbeli együvé tartozásnak, amely az utcák és terek organikus szövetében méri ki, alakítja és skandálja az élet lüktetését.

Neve is történelem. Az ókorban kapta Floráról és a floreale népünnepélyről, melyet a Pompeius színháza mögötti porticusokban s virágoskertekben rendeztek. E virág-hoz a későközépkori város terepéről tapadt hozzá a mező, a campo képzete. Fűves tér volt a Campo de' Fiori még a 15. század elején is, marhalegelőül szolgált, csak a szomszédban lakó kancellár-kardinális kezdte kiköveztetni s beépíttetni a 15. század második felében. A Campo de' Fiori tehát az ókorból a virágot, a középkorból inkább a mezőt örzi a nevében. A legelő emléke pedig a gabonapiac és a heti lóvásár gyakorlatában a 19. század elejéig élt tovább.

De már a 15. században a városka egyik centruma lett, fóruma. Itt hozták nyilvánosságra a pápai bullákat s a kormányzó rendeleteit, s itt hajtották végre a főbenjáró ítéleteket. Még 18. századi metszeteken is látni egy e téren felmeredő póznát, mely a felirat szerint a gonosztevők kínzására, kikötésére szolgált. Az uralom és a gyalázat helye volt ez a fórum, könyvkiadó is élt itt, és történetek gonosz könyvégetések is, sok fogadójában nagyurak s kurtizánok laktak, s bár akkor még nem tartottak itt rendszeresen piacot, az a csödület, mely a pellengér körül, a Campóról kiágazó Via della Berlina Vecchián vagy akár a téren magán, a kivégzést megbámulandó, összeverődött, nem volt kisebb a mai sokadaloménál.

Ma a régi pellengér (vecchia berlina) utcát Via del Paradisónak hívják, átkezeszteléssel szépitve meg a gyalázat helyét és nevét. De azt a gyalázatot, melyet Giordano Bruno, a nagy filozófus szenvedett el a Campón, ha nem is a közepén, hanem az íjászok (balestrari) utcájának sarkához közel, ahol máglyája lobogott, szobrának mementója semmisíti meg nap mint nap, amióta a filozófus alakjának árnyékában nyüzsgő, kereskedik, veszekszik, játszik, politizál, lakmározik a nép, az a nép, mely egész természetesen, protokolláris címek nélkül használja a szobrot, például lázító feliratokra vagy szószékül az alapzatát.

A szobrot a múlt század 80-as éveiben állították ide. A helyén már a 16. század végétől szökőkút állt, de a víz kis nyomása miatt két méterrel a térszint alatt. Furcsa formájú kút: ovális fehérmárvány medence, négy szájból csorgó vízzel, domborodó kőtetővel takarva (a szemetelők miatt!), s a kőtető közepén egy jókora kőgolyóval. Ez a forma a levesestálét juttatta a nép eszébe, s azóta is ez a neve a kútnak — la terrina. Mikor Brunónak szobrát felállították, a kutat átvitték a Chiesa Nuova elé, ma is ott áll, a Corsón. De később — mert éppen 100 évvel ezelőtt, 1870-ben ide költözött át a nagypiac a Navonáról, ahol évszázadokon át tartották — a nép visszakövetelte a „levesestálét”, így hát elkészítették a másolatát, fődő nélkül, s odahelyezték a tér északnyugati oldalára, szemközt Brunóval, a La Carbonara étterem elé.

Bruno szobra felkiáltójel a tér közepén, némán is erős hangsúly a száz éve itt kavargó piac nyüzsgésében, elcsendesülő, majd újra kezdődő színjátékában, ma is formálja, elosztja, emeli a tér életét. A campói nagypiac százéves fennállására gondolva, őbenne, e súlyos bronzalakban látjuk jelképpé összegeződni a sok száz éves római történelem tartalmait, amely végigvonult e téren, s itt is maradt a lélek, magatartás rugalmas formáiban, naponként újulva meg romlatlan természetességgel a hajnaltól éjfélig tartó színjáték folyamán.

De hatna-e mindez így és igazán, ha ez a tér nem abból az organizmusból nőtt volna ki, mely a környező utcák és terek szövetében él csak? A Tevere irányában a Piazza Farnesével, Róma legszebb főúri palotaterével kötik össze szűk utcák; a Corso irányában pedig a Cancelleria reneszánsz szépsége vagy a Sant'Andrea della Valle nagy barokkja felé folyik kanyargós, hepehupás, antik romok felett vezetők utcákon, sikátorokon, átjárókon az az élet, mely a Campón gyűlik össze s innen árad szét ismét: e nagyobb életegységben, a térkompozíció változásaiban a kontraszt és kiegészülés élményét érzi az ember, azt, hogy a Campo majdnem érdektelenné válnék egy oly negyedben, melyet csak a kereskedés és a piac éltetne, a Farnese palota pedig halott szépséggé merevednék az élet másféle méreteibe, tartalmaiba, formáiba átvezető, a Campóra sietők utcák csatornáit és a Campo larmája nélkül. A díszszemlék terévé kiképzett térségek többnyire valami megalomán monológba illesztett házak, paloták unalmát árasztják — a Campo, a Piazza Farnese, a Cancelleria tere, a Navona, s kisebb társaik azonban, ahol csakugyan csak egy templom vagy palota koncertezik egy szökőkúttal s egy fával, hevesen lüktető dialógust folytatnak egymással, egybekiabálva a jelenben múltat és jövőt.

Ennek a dialógusnak, ennek a történelmi útjain is a jövőbe irányuló fesztelen, larmás, nyugtalan és derűs emberi párbeszédnek otthona, színpada a Campo de' Fiori.

Az 1956 októberi tragikus következményű események után Szegeden már 1957. február 21-én megtört a nyugati sajtó és rádiók által annyira „propagált” magyar „írósztájk”: az akkor Szegedi Néplap szerkesztőségi szobájában összegyűltek a párttag vagy a párthoz közel álló írók, irodalomtörténészek, kritikusok, hogy az ellenforradalommal megszakított hivatásbeli munkájukat folytatva ismét megtöltsék a napilap kulturális rovatát versekkel, novellákkal, az akkor még javában burjánzó eszmei zűrzavart eloszlatni segítő publicisztikai írásokkal.

Ifj. Komócsin Mihály, a városi pártbizottság akkori első titkára s a napilap szerkesztősége karolta fel a szegedi íróknak ezt a „nagy port” felkavart kezdeményezését, melynek nyomban országos visszhangja támadt: a rádió s az országos napilapok azonnal hírt adtak erről a progresszív szervezkedésről. A megalkotott Juhász Gyula Irodalmi Társaság tagjai előbb a napilap hasábjain, majd a Hazafias Népfront szegedi írócsoportja lapjaként újjáélesztett, napilap formátumú Tiszatáj-ban adták közre műveiket — hagyományörző és kezdeményező módon, Juhász Gyula, József Attila szellemében. Ezt az összefogást, s az első Tiszatáj-számok sikerét erősítette a József Attila Tudományegyetem támogatásával kiadott „Szegedi Fiatalok Antológiája” c. kötet, 1959-ben, melyet Király István professzor és Kiss Lajos adjunktus az egyetemi alkotókat tömörítő szeminárium tagjainak műveiből állított össze. Azoknak a szegedi íróknak a művei is szerepeltek ebben az antológiában, akik — bár túljutottak az egyetemistakoron — örömmel és lelkesen járogattak el a szeminárium vitákra — tanulni, „szakmailag” fejlődni, hitükben is erősödni.

Örömmel és szívesen emlékezünk tehát ezekre az izzó atmoszférájú, közöserősítő, előrendítő összefogatokra. Örömmel és szívesen ünnepeljük mi is a tiszteendő Antológiát — amelynek létrejötténél s e jubiláris találkozón és emlékműsor összeállításában, kivitelezésében változatlan fiatalos lendülettel volt jelen Gruber László —, tanároknak és diákoknak ezt a páratlan hasznú, példaadó, alkotó együttműködését. Az egyetemisták egykori szemináriumának Kiss Lajos vezetésével napjainkban már sikerült újjáélesztéséhez sok sikert, munkás, egészséges légkörű köznapokat kívánunk — s ennek jegyében adjuk közre a tízéves forduló ünnepségén elmondott köszöntő-értékelő sorokat Király Istvántól, s az értékelő visszaemlékezést Kiss Lajostól.

ANDRÁSSY LAJOS—DÉR ENDRE

CSÖNDES MEMENTÓ

— MEGNYITÓ BESZÉD —

Tíz évvel ezelőtt egy kis antológia jelent meg Szegeden Szegedi Fiatalok címmel, néhány 20—21 év körüli fiatal író novelláival és verseivel. Hogy volt-e s hogy van-e ennek a kiadványnak irodalmi jelentősége? Meggyőződésem, hogy van. Hisz az ott szereplők közül többen — Andrásy Lajos, Bárdos Pál, Dér Endre, Fenákel Judit, Gál Sándor, Hatvani Dániel, Papp Lajos, Ratkó József, Simai Mihály, Tóth Béla — országos nevet vívtak ki azóta, elhivatottságukról nem egy kötetük tanúskodik. De az irodalmi jelentősen túl, attól függetlenül számos olyan pedagógiai-emberi vonást is tartalmazott ez a hajdani ifjúsági kezdeményezés, amely megérdemli a percnyi megállást, megérdemli ezt a ma esti visszaemlékezést.

Mert nem önmagában állt ez a kiadvány: egy megmozdulásnak is tükrö volt egyben. 1957 őszétől kezdve minden kedd este 20—30 fiatal gyűlt össze az egyetemi magyar intézet szemináriumtermében, s versekről, novellákról vitakozott — be az éjszakába. Ezeknek az átbeszélt estéknek volt végső terméke az antológia: egy megmozdulás öltött testet benne. Ez volt belőle a látható eredmény. S most, visszatekintve az akkori időkre, engedjék meg, hogy elsősorban ne magukról a művekről beszéljek, de a mögöttük álló megmozdulásról, a régi kedd estékről.

Alig néhány hónap választott el bennünket akkor még az ellenforradalomtól: megrázkódtatása, keserűsége az idegekben élt. Nehezen, vontatottan indult az élet, nehezen, vontatottan indult az egyetemi diákélet is. Nem utolsósorban ezért voltak figyelemre méltóak ezek a kedd esték, a maguk módján az újra kigyúló érdeklődést jelezték ezek; jelezték a lassan kezdődő konszolidációt. De emellett — s ez a lényegesebb — ott hatottak már bennük az elmúlt időszak tanúságai is; ott hatottak a következtetések, melyeket le kellett vonni a nehéz átéltekből.

Egyetemi hallgatók szervezték ezeket a vitázó estéket, mi, tanárok — Kiss Lajos, Tóth Dezső, s jómagam — többnyire csak csendes megfigyelőkként vettünk részt rajtuk. S ezek a fiatalok — az ifjúság örök érzékenységgel — nemcsak azt érezték, mi az, amit tovább kell folytatni a szocialista építés addigi útjából, hanem azt is, mi az, ami másként csinálendő. Ha még oly szerény keretek között, ha kicsiben, elszigetelten, sejtyszerűen is, de számos előremutató igény jelentkezett itt; olyan igény, mely sokakban ott élve, sok szegediehez hasonló kezdeményező megmozdulástól életben tartva: ma már napjaink szerves részévé nőtt.

Ilyen volt mindenekelőtt — s egyetemi viszonylatban ez a legfontosabb — az öntevékenységi formák keresése. Annak kívánalma, hogy az egyetemi munka ne